

УДК 342.511–057.341:004.738.5

Світлана Польовик,

мол. наук. співроб. Фонду Президентів України НБУВ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ФОНДУ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Ця публікація розкриває роль та місце Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в сучасному соціокультурному просторі, як основного центру, що забезпечує збереження основних демократичних цінностей шляхом впливу на суспільну думку щодо інституту президентства.

Ключові слова: фонд Президентів України, інформаційні ресурси, аналітична продукція, бібліотечно-архівна колекція.

Бібліотека – один з найдавніших соціокультурних інститутів. За довгий період людської історії її соціальні функції зазнали істотних змін. З часу свого виникнення до сьогодення бібліотека пройшла перший етап еволюції суспільної місії і перетворилася в соціальний інститут, що об'єднує інформаційні та культурні компоненти й забезпечує стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства.

Особливість сучасної епохи полягає в тому, що вона впливає на бібліотеки настільки рішуче, що змінює всю систему бібліотечних ресурсів і самих основ існування традиційних бібліотек та їхніх функцій. Зміна ролі, призначення бібліотек відбивається на взаєминах бібліотеки із суспільством та окремими соціальними інститутами. Усі ці явища зажадали пошуку нових моделей бібліотечного розвитку, здатних забезпечити життєздатність бібліотеки як необхідного суспільству соціального інституту в контексті побудови відкритого суспільства знань. Крім того, сучасна техніко-технологічна основа бібліотек зумовлює необхідність «вироблення нових підходів до осмислення можливостей виробництва нової, використання наявної суспільно значущої інформації на якісно новому рівні ефективності» [2, с. 4]. На рівні, що не декларативно, а на практиці забезпечить використання інформаційних ресурсів як визначального фактора розвитку, оновлення продуктивних сил сучасного суспільства на нинішньому етапі його розвитку, урахуовуючи вибагливість сучасного користувача щодо оперативності інформаційного забезпечення. Як зазначив О. Онищенко, «за книгозбірнями

залишається традиційне призначення – акумулювання інформації та, водночас, із розвитком інформаційних технологій вони радикально переорієнтовуються, виконують значно більше функцій» [6].

Специфічність та різноплановість запитів окремих груп користувачів зумовлюють формування в бібліотеках спеціалізованих структур, здатних усебічно задовольнити їхній попит на документ та інформацію. Реалізуючи весь доступний ареал джерел інформації на забезпечення тієї чи іншої групи користувачів, спеціалізовані фонди бібліотеки, насамперед, орієнтуються на актуальність, значущість та затребуваність проблематики [2, с. 77].

На сьогодні актуальною та важливою є інформація щодо дослідження державотворчих процесів в Україні новітнього періоду, яка представляє інтерес для представників владних структур. Надання опрацьованої, систематизованої, актуальної та оперативної інформації щодо висвітлення суспільно значущих процесів, що відбуваються в країні, сприяє прийняттю правильних рішень окремими службам при Президентові України та іншими владними структурами, а також зростанню значення та ролі бібліотек як сучасних інформаційних центрів.

Інформаційна співпраця бібліотек із владними структурами полягає в наданні їм необхідних даних, у забезпеченні «прозорості» рішень влади. Саме бібліотеки першими збагнули, що шлях до вирішення проблем лежить через співпрацю з органами влади, у доведенні значущості своєї діяльності. Зрозуміло, що владні структури будуть ураховувати інтереси бібліотеки як дієвого повноправного суб'єкта тоді, коли вона доведе свою вагомість і причетність до соціально-культурних процесів, що відбуваються в країні. Тому одним з першочергових завдань бібліотек є створення дієвого механізму своєчасної якісної інформаційної підтримки органів державної влади, яке реалізується шляхом створення спеціалізованих структур, діяльність яких направлена на досягнення поставленої мети.

Серед спеціалізованих документно-інформаційних центрів означеного напряму слід назвати структурний підрозділ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) – спеціальну бібліотечно-архівну колекцію «Фонд Президентів України» (далі – ФПУ). До історично-правових передумов заснування ФПУ слід віднести введення в Україні одного з найважливіших інститутів сучасної політичної системи – інституту президентства. Запровадження в системі державної влади України цієї інституції розпочало новий етап у розвитку української державності та розглядалось його творцями як один із засобів вирішення нагальних проблем українського суспільства. Саме питання

становлення, функціонування та перспектив розвитку цієї досить нової для України інституції і стали основоположними в діяльності ФПУ.

Ураховуючи зарубіжний досвід щодо функціонування президентських бібліотек та сучасні тенденції до інтеграції документно-інформаційних ресурсів, ФПУ був створений як систематизований комплекс документів різних за своєю типовидовою структурою, як «зібранням документів на різних носіях інформації з історії, розвитку та функціонування інституту президентства певної країни, життя та діяльності президента цієї країни, епохи його президентства, що передбачає виявлення, збір, вивчення, наукову обробку документів, уведення їх в освітній, науковий і культурний обіг шляхом організації в бібліотечний, архівний та музейний фонди» [10, с. 3].

ФПУ, виконуючи функції науково-дослідного інституту, забезпечує збирання, збереження та запровадження в науковий і культурний обіг документальних матеріалів (видань, архівних документів, кіно-, відео-, фотоматеріалів, електронних видань, баз даних, тощо), які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя президентів України. У колі науково-дослідної роботи ФПУ окреслено такі питання:

- історичні форми організації державної влади на території України;
- процеси становлення та функціонування інституту президентства в Україні;
- вибори Президента України;
- біографістика президентів України;
- діяльність громадських організацій і осіб, які так чи інакше пов'язані з реалізацією ідеї президентської влади в Україні, у тому числі президентів України, обраних політичними об'єднаннями діаспори, президентів Західноукраїнської Народної Республіки, Карпатської України, кандидатів у Президенти України;
- функціонування інституту президентства за кордоном;
- діяльність президентів іноземних держав.

На виконання своїх функцій ФПУ формує універсальний документно-інформаційний фонд. Зокрема, засобами бібліотечних документів, архівних матеріалів, музейних експонатів та електронних інформаційних ресурсів ФПУ сприяє поглибленню розуміння ролі інституту президентства в політичній системі Української держави.

Бібліотечний фонд ФПУ складається з двох колекцій: «Інститут президентства» (документні матеріали, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, життя та творчість президентів України та іноземних держав, матеріали про досвід функціонування

інституту президентства, довідкові видання, енциклопедії, словники, що можуть стати в нагоді під час роботи з виданнями, а також видання на електронних носіях інформації), а також видання з дарчими написами, адресованими Президенту України, особам, причетним до виконання Президентом України його державних обов'язків та безпосередньо ФПУ. Основна місія цього фонду – зібрати оптимальну колекцію видань, що розкривають питання інституту президентства як в Україні, так і світі, та зберегти документні матеріали, які були презентовані Президенту України та мають дарчі написи відомих діячів у галузях політики, науки, економіки, культури тощо. Дарчі написи та автографи є багатим матеріалом для вивчення особистості збирача і тих, хто ці автографи дарував. Той факт, що сам автор тримав книгу в руках, залишив на ній свій автограф чи дарчий напис, робить її цінною, єдиною у своєму роді. Дарчий напис характеризує відносини власника книги з тим, кому вона адресована. Завдяки власноручному напису книга набуває літературно-історичну, культурну цінність. Таким чином, колекція видань з дарчими написами має наукове та меморіальне значення і є предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Архівний фонд – спеціальне колекційне зібрання документів на всіх видах носіїв інформації (паперові, машинозчитувані, кіно-, фото-, фоно-, відеодокументи) з особистих архівів президентів України, що перебували в їхній приватній власності (і не входять до номенклатури справ державного архіву президентів України) та інших осіб, до повноважень яких належить допомога президентам України у виконанні їхніх державних обов'язків. У наш час інноваційних технологій, коли все автоматизовано, а електронний носій став головним символом комунікацій, архівні документи набули нової ролі. Сьогодні це і раритет, і джерело унікальної інформації, історичних даних, причому зафіксованих, як правило, на паперовому носії, що ще більше посилює його цінність. Зберігання документів найвищих посадових осіб країни, зокрема документів офіційної діяльності та приватні документи Президента, є досить важливою та відповідальною місією. Матеріали, що зберігаються в архівному фонді ФПУ, є предметом найпильнішого вивчення вчених-істориків, політологів, журналістів, незалежних дослідників. Відкритість і доступність усіх матеріалів, що проливають світло на державну політику країни – це один з ключових принципів ФПУ, адже історію не можна забувати, незалежно від того, яким, щодо плинності часу, буде наше відношення до особи керівника країни – архівні матері-

али, пов'язані з його президентським правлінням, мають бути відкриті для всіх бажаючих.

Музейний фонд ФПУ – це колекція «Подарунки президентам України», які були презентовані президентам України та іншим державним високопосадовцям. Серед експонатів – різноманітні твори мистецтва, як, наприклад, предмети народних промислів (вишиванки, дерев'яні скриньки, килими, вази, посуд тощо), музичні інструменти, декоративна зброя (шаблі, мечі, булави тощо), картини (виконані різними техніками на полотні, шовку, папірусі, з використанням каміння, гаптовані тощо), предмети одягу (мантії, національний одяг тощо), макети військової техніки, почесні нагороди та відзнаки президентів України, скульптури та нумізматичні експонати тощо. Музейний фонд ФПУ відіграє важливу роль у художньо-естетичному вихованні та просвіті молоді, формуванні в молоді громадянського світогляду, усвідомлення взаємозв'язку поколінь та поваги до інституту президентства загалом та особи Президента, зокрема.

Специфіка функціонування та ресурсно-технологічна база ФПУ визначає його активним компонентом у галузі документно-інформаційного виробництва. Зокрема, в умовах практично необмеженого доступу до банків інформації за допомогою комп'ютерної мережі ФПУ формує фонд електронних інформаційних ресурсів, який на сьогодні становлять:

- електронні бази даних (далі – БД) (бібліографічна, повнотекстова, мультимедійна);

- БД газетних публікацій;
- онлайніві тематичні виставки;
- електронна колекція «Інститут президентства в Україні» та ін.

Зокрема, електронні БД ФПУ – це:

- бібліографічна БД «Інститут президентства», яку становлять бібліографічні описи книг, статей, дисертацій та авторефератів дисертацій за період 1990–2010 рр. з тематики інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах;

- повнотекстова БД «Інститут президентства», що містить книги, наукові статті, аналітичні записки з питань державотворення, конституціоналізму та інституту президентства в Україні та за кордоном;

- повнотекстова БД «Президент України: послання, звернення, доповіді, виступи, заяви, прес-конференції, привітання, статті, листи, інтерв'ю, співчуття», до якої увійшли газетні публікації, книжкові видання та інтернет-ресурси, представлені на веб-сайтах президентів України повнотекстових матеріалів;

– фактографічна БД містить інформаційну довідку щодо країн з президентською формою правління (географічні, демографічні, політичні та ін. показники, що дає змогу отримати більш цілісне уявлення не лише про специфіку функціонування президентської влади в тій чи іншій країні, а й про країну загалом), а також інформацію про президентські виборчі кампанії та конституційні референдуми в країнах світу, яка постійно оновлюється інформаційно-довідковими матеріалами з питань проведення президентських виборчих кампаній у країнах світу та найбільш актуальними подіями в політичній сфері зарубіжних країн;

– мультимедійна БД, яка містить зображувальні та звукові файли, які розкривають питання інституту президентства та діяльність президентів у світі. Основним завданням вищезгаданої БД є мультимедійна фіксація інформації з питань державотворення у світі, її відтворення відео-, аудіозасобами та подальше поширення серед користувачів. Застосування означеної БД в мультимедійних презентаціях, лекціях, навчальних програмах має велике значення для формування світогляду молоді на владу, державу.

БД газетних публікацій становлять: контент-аналіз газетних публікацій «Преса про політичних діячів України» за 1994–2009 рр. та спеціалізована БД «Імідж політичної еліти України в пресі», яка містить повні тексти газетних публікацій. Характерна особливість контент-аналізу полягає, насамперед, в обслуговуванні вузького кола споживачів зі специфічною сферою завдань, спрямованою, у цьому контексті, на забезпечення представників органів державної влади [8]. Поєднання можливостей інтегрованого середовища САБ «ІРБІС-64», що ефективно функціонує в НБУВ, та технології контент-моніторингу дало змогу зробити процес досліджень більш технологічним і зручним для аналітиків та отримати унікальний інформаційно-аналітичний продукт широкого спектра використання та представлення. Сьогодні користувачеві (читачеві) можуть бути надані як структуровані відповідно до запиту тематичні інформаційно-аналітичні матеріали за будь-який відрізок часу, аналітичні та статистичні результати досліджень, так і доступ до БД у середовищі САБ «ІРБІС-64» з можливостями різноманітного пошуку та відбору потрібної інформації [9, с. 25].

Онлайнві тематичні виставки ФПУ розкривають актуальні питання державотворчих процесів в Україні і містять розгорнуті анотації про кожне з представлених видань. Основною причиною організації віртуальних виставок для ФПУ є «можливість дистанційного доступу до ресурсів

усіх бажаючих та широка популяризація документів бібліотечного фонду ФПУ засобами новітніх інформаційних технологій» [5, с. 23].

У свою чергу, постійно діюча електронна виставка «Інститут президентства в Україні та зарубіжних державах» дає змогу з'ясувати особисту участь та роль українських президентів у розбудові незалежної держави, їхнє особисте ставлення до історичного минулого, традицій українського народу. А віртуальна експозиція документів музейного фонду ФПУ «Подарунки президентам України» є систематизованою сукупністю музейних предметів, подарованих Президентам України, яка сформована з метою відображення державної, суспільно-політичної діяльності, творчості та життя президентів України.

З огляду на потреби ФПУ в процесі формування означеного фонду було сформульовано ряд завдань, які були визначені О. Бодак, зокрема:

- зберігання повнотекстових публікацій в електронному вигляді;
- зберігання докладного опису публікацій (метаданих) відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечення доступу до метаданих через локальну мережу НБУВ у модулі «читач»;
- можливість здійснити за необхідності онлайн-публікацію (Інтернет) відповідної інформації з бази даних [1, с. 254].

Теоретичне узагальнення основних аспектів фонду електронних інформаційних ресурсів ФПУ демонструє його специфічність у різноманітності структури цифрових об'єктів. Оцифрування традиційних для бібліотеки книжкових видань та унікальних архівних матеріалів, які розкривають еволюцію становлення в країні інституту президентства, становлять електронну колекцію ФПУ, яка є доступною для віддаленого користувача. Особливо цінні книги та архівні матеріали оцифровуються як з метою представлення широкому загалу через мережу Інтернет, так і з метою їх збереження.

На наш погляд, у ФПУ створюється електронна колекція книжкових, архівних та музейних документів, яку характеризують основні критерії, а саме: унікальність, значущість, доступність. Засобами власних традиційних та нетрадиційних ресурсів ФПУ прагне актуалізувати роль бібліотеки в суспільстві, створивши динамічну інформаційну базу, яка постійно поповнюється, збагачується та урізноманітнюється. Активне впровадження комп'ютерних і телекомунікаційних технологій сприяє не лише покращенню ефективності діяльності ФПУ щодо висвітлення питань державотворення в Україні, а й робить доступнішими

її результати – електронні інформаційні продукти, залучаючи тим самим більшу кількість користувачів [4].

Методи формування інформаційних ресурсів для представників органів державної влади підпорядковуються головній меті, а саме: забезпечення їх необхідною інформацією для ефективного функціонування та стабільного розвитку [7, с. 124]. З метою відновлення ролі бібліотек як необхідних суспільству інформаційних центрів, що входять у систему сучасних інформаційних комунікацій зі своїм ресурсом, зі своїми інформаційно-аналітичними продуктами, призначеними для дистантного обслуговування користувачів, ФПУ веде активну науково-видавничу діяльність. На сьогодні це окремий напрям роботи, сконцентрований на всебічному розкритті актуальних державотворчих процесів у країні та окремих питань президентської діяльності засобами бібліографічно-аналітичного інформування. Діяльність ФПУ в цьому контексті спрямована на підготовку і випуск у світ видавничої продукції, здатної задовольнити інформаційний попит представників органів державної влади, на яких, перш за все, орієнтована наукова бібліографічно-інформаційна та аналітична продукція. Зокрема, інформаційно-бібліографічні бюлетені «Науково-інформаційні ресурси про президентів та інститут президентства» та «Україна у відгуках зарубіжної преси», що сформовані на власній інформаційній джерельній базі, розкривають суть державотворчих процесів в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень «Інститут президентства в системі сучасних міжнародних відносин» зосереджений на міжнародному баченні та сприйнятті інституту президентства. Загалом, аналітичні матеріали не тільки пояснюють закономірності реальності, а й демонструють зразки аналізу подій і фактів, методи інтерпретації їх змісту, формують інформаційну культуру, відповідну інформаційному режиму громадянського суспільства [3]. Бібліографічно-інформаційна та аналітична робота ФПУ, яка ґрунтується на основі глибокого та всебічного вивчення означеної проблеми, сприяє науковому забезпеченню розвитку суспільних відносин у країні, що свідчить про значущість тієї ролі, яку сьогодні виконує ФПУ в системі соціально-комунікаційних інституцій.

Комплексна автоматизація технологічних процесів щодо опрацювання документних ресурсів, а також активне застосування новітніх технологій у процесі формування фонду електронних інформаційних ресурсів є суспільною затребуваністю, яка на сьогодні визначає напрям зміни акцентів у системі прояву соціальних функцій бібліотек загалом та ФПУ зокрема. Реалізація однієї з головних, а саме інформаційної функції,

із застосуванням електронних технологій надає ФПУ, як підструктурі НБУВ, статусу рівноправного партнера серед інших суспільних інститутів у перебудові всього життя на нових інформаційних засадах, зберігаючи і вдосконалюючи при цьому можливості традиційного обслуговування, якому в ФПУ надається належна увага.

Дослідження ФПУ як соціокультурної системи дало змогу виділити як основні аспекти її діяльності підтримання соціальної пам'яті щодо питань державотворення в Україні та соціалізацію особистості, спрямовану на формування особистості, її підготовку до суспільного життя. Зокрема, місце та роль ФПУ в соціокомунікаційному просторі зумовлене його функціональним призначенням, а саме:

- збирання, збереження документальних матеріалів та створення необхідних умов для користування ними;
- наукове опрацювання документів і створення науково-довідкового та довідково-пошукового апарату;
- формування системи електронних інформаційних ресурсів;
- інформування про систему електронних інформаційних ресурсів органів державної влади в Україні, президентів держав світу та інформаційних ресурсів бібліотек президентів США;
- запровадження всіх матеріалів ФПУ у науковий, освітній та культурний обіг.

Своєю діяльністю ФПУ показує, що бібліотеки можуть бути інтегрованою структурою, необхідною для надання документно-інформаційних послуг з функціями досвідченого «навігатора» за джерелами інформації як для конкретної групи користувачів, так і широкого кола її споживачів. Специфічність функцій ФПУ, які зумовлюють не просто збереження документної спадщини президентів України, а і її широку популяризацію шляхом як традиційного, такі електронного представлення засобами новітніх технологій, робить документно-інформаційний фонд ФПУ унікальним щодо спеціалізації. На наш погляд, прагнення ФПУ задовольнити всі категорії користувачів, які опікуються питаннями державотворення в Україні, є ефективним інструментом підтримки суспільної комунікації. Соціокомунікаційні реалії сьогодення дають змогу позиціонувати ФПУ як один з важливих компонентів сфери соціальних комунікацій. Розвиваючи інноваційні соціокомунікаційні ідеї, втілюючи їх у новітніх формах, ФПУ підтверджує наявність необхідних можливостей для активного функціонування в соціокультурному просторі України.

Список використаних джерел

1. *Бодак О.* Формування електронних інформаційних ресурсів Фонду президентів України в контексті розвитку вітчизняних соціально-інформаційних комунікацій / О. Бодак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України.* – К., 2011. – Вип. 32. – С. 250–259.
2. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с.
3. *Кобелєв О.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як соціо-комунікаційний феномен / О. Кобелєв // *Вісн. Кн. палати.* – 2009. – № 10. – С. 22–25.
4. *Лобузїна К.* Проблеми адаптації, впровадження та адміністрування сучасної автоматизованої бібліотечної інформаційної системи / К. Лобузїна, І. Лобузін // *Бібл. вісн.* – 2011. – № 5. – С. 14–21.
5. *Нежурбіда Г. Г.* Електронні інформаційні ресурси Фонду президентів України: стан та перспективи розвитку / Г. Г. Нежурбіда, С. М. Польовик // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2005. – № 4. – С. 21–28.
6. *Онищенко О. С.* Бібліотеки у мінливому світі / О. С. Онищенко // *Дзеркало тижня.* – 2001. – № 44. – 10 лист. – С. 14.
7. *Удовик В.* Информационно-аналитическая деятельность Фонда Президентов Украины Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского / В. Удовик // *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития.* Науч.-практ. и теоретик. сб. Вып. 6 / МААН. Совет директоров науч. б-к и информ. Центров; редкол.: А. С. Онищенко (предис.) и др. – К., 2008. – С. 122–131.
8. *Федорчук А. Г.* Контент-мониторинг информационных потоков [Электронный ресурс] / А. Г. Федорчук // *Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития.* – Электрон. дан. (1 файл). – К., 2005. – Вып. 3. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05_fagmir.html. – Загл. с экрана.
9. *Федорчук А.* Створення інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ / А. Федорчук, К. Лобузїна, Н. Танатар // *Бібл. вісн.* – 2011. – № 2. – С. 21–25.
10. *Чепуренко Я. О.* Фонд президентів України як бібліотечно-архівна колекція / О. Я. Чепуренко // *Бібл. вісн.* – 2002. – № 4. – С. 2–11.